

INSON O'Z OLDIGA QO'YGAN MAQSADIGA ERISHISHDA MOTIV VA MOTIVATSIYALARNING O'RNI

O.I.Yadgarova

Ilmiy rahbar: SamDChTI dotsenti

Z.G.Narmamatova

SamDChTI, ingliz tili fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada insonning o'z maqsadlariga erishish yo'lida motiv va motivatsiyaning o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Maqsadga erishish jarayoni faqat rejalashtirish bilan cheklanmay, balki ichki va tashqi motivatsiyalar orqali amalga oshadi. Motivatsiya insonning faoliyatini rag'batlantiruvchi kuch sifatida ishlaydi va uning muvaffaqiyatga erishishdagi muhim omili hisoblanadi. Maqolada motiv va motivatsiyaning turli xil turlari, ularning ishlash mexanizmlari va inson faoliyatiga ta'siri muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Motivatsiya, maqsadga erishish, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, inson faoliyati, maqsadni amalga oshirish.

Kirish: Insonning o'z maqsadlariga erishish yo'li ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, ulardan eng muhimi motiv va motivatsiyadir. Motivatsiya — bu insonni maqsadga erishishga undovchi psixologik holat bo'lib, u o'zining ichki va tashqi omillariga asoslanadi. Ijtimoiy muhit, shaxsiy tajriba, hissiyotlar va his -tuyg'ular ham motivatsiyaning rivojlanishida katta rol o'ynaydi. Maqsadga erishish jarayoni faqat intilishdan iborat emas, balki motivatsiya orqali o'z harakatlarini boshqarish va to'g'ri yo'naltirish zarur.

Tahlil va Muhokama Motiv va Motivatsiyaning Turlari

Motivatsiya inson faoliyatining asosiy mexanizmlaridan biri bo'lib, har bir individning maqsadlariga erishish yo'lida motiv va motivatsiyaning turli turlari va mexanizmlari alohida o'rin tutadi. Motivatsiyaning ikki asosiy turi mavjud: ichki va tashqi motivatsiya.

1. Ichki motivatsiya odamning o'z ichki ehtiyojlari, qiziqishlari va maqsadlaridan kelib chiqadi. Bu turdagi motivatsiya asosan shaxsiy qiziqishlar, o'zini rivojlantirish va mahoratni oshirishga bo'lgan istakdan kelib chiqadi. Masalan, sportchi o'zining jismoniy qobiliyatlarini yaxshilash uchun treninglar o'tkazganda ichki motivatsiyani ishlatadi. Ichki motivatsiya insonni o'zining haqiqiy istaklari va ehtiyojlari asosida harakat qilishga undaydi, bu esa ko'proq o'zgarishlarga, o'sishga va rivojlanishga yo'naltiradi. Ichki motivatsiya odamning o'zini o'zi rag'batlantirishiga va o'zining faoliyatida yaxshilanishga qaratilgan energiyasini oshirishga yordam beradi. Ichki motivatsiya odatda uzoq muddatli va barqaror bo'ladi, chunki u odamning shaxsiy ehtiyojlari va istaklaridan kelib chiqadi.

2. Tashqi—motivatsiya esa tashqi dunyodan keladigan mukofotlar yoki jazolar orqali yuzaga keladi. Masalan, moliyaviy mukofot, maqtovlar yoki boshqa

tashqi imtiyozlar odamni o'z maqsadlariga erishish uchun rag'batlantiradi. Bu turdagi motivatsiya tashqi sharoitlar va jamiyatning ijtimoiy normalariga asoslanadi, shu bilan birga odamni o'z faoliyatiga qo'shimcha kuch sarflashga undaydi. Tashqi motivatsiya ko'pincha qisqa muddatli bo'lib, insonning doimiy va chuqur rag'batlanishini ta'minlamaydi. Biroq, tashqi mukofotlar yoki rag'batlar maqsadga erishish jarayonida muhim rol o'ynashi mumkin. Tashqi motivatsiya ko'pincha o'ziga xos qisqa muddatli natijalar berishga imkon beradi.

Motivatsiyaning Ishlash Mexanizmi

Motivatsiyaning ishlash mexanizmi insonning maqsadga erishish yo'lida amalga oshiradigan harakatlari va qarorlarini shakllantiradi. Bu mexanizmni bir necha bosqichga ajratish mumkin:

1. Qiziqish va ehtiyojlarni aniqlash: Maqsadga erishishdan oldin, birinchi qadam sifatida, inson o'zining ehtiyojlarini va qiziqishlarini aniqlashi kerak. Masalan, agar inson ilmiy maqsadga erishishni istasa, u o'zining ilmiy faoliyatiga qiziqishini rivojlantirishi va bu yo'nalishdagi ehtiyojlarini aniqlashi zarur. Bu bosqichda, agar ehtiyojlar ichki va chuqur bo'lsa, motivatsiya kuchliroq bo'ladi. Bunda, ichki motivatsiya asosiy rolni o'ynaydi, chunki bu insonni o'z maqsadlariga erishish uchun intilishlarini kuchaytiradi.

2. Harakatni boshlash: Motivatsiya odamni o'z maqsadiga erishish uchun zarur bo'lgan harakatni boshlashga undaydi. Harakatni boshlash — bu motivatsiyaning faollikka aylanishining birinchi qadamidir. Harakatlar boshida, inson ko'plab tashvishlar, xavotirlar va qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Biroq, kuchli motivatsiya bu qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi va insonni maqsadga erishish uchun kerakli harakatlarni amalga oshirishga undaydi. Masalan, ilmiy tadqiqot olib borish uchun birinchi bosqichda ilmiy adabiyotlar o'qish va ma'lumotlar yig'ish kerak bo'ladi. Harakatni boshlashda motivatsiya insonning kuchli ishtiyoqini shakllantiradi.

3. Barqarorlikni ta'minlash: Motivatsiyaning davomiyligi harakatlarning barqarorligini ta'minlaydi. Maqsadga erishishda doimiy sa'y-harakatlarni amalga oshirish zarur. Ba'zida insonlar boshlagan ishlarining natijasiga tez erishishni kutishadi, lekin motivatsiya uzoq muddatli va sabr-toqatni talab qiladi. Motivatsiya, ayniqsa ichki motivatsiya, uzoq muddat davomida o'z maqsadiga erishish yo'lida qat'iyatlilikni oshiradi. Masalan, sportchi yoki ilmiy ish bilan shug'ullanuvchi kishi o'zining jismoniy yoki ilmiy maqsadlariga erishish uchun doimiy ravishda mashq qilishga va ishlashga majbur bo'ladi.

Maqsadga Erishishda Motivning O'rni

Maqsadga erishish jarayonida motivlarning o'rni juda katta. Har bir inson maqsadga erishish uchun turli xil motivlarga ega bo'lishi mumkin, bu esa ularning faoliyatini turlicha yo'naltiradi. Masalan, moliyaviy muvaffaqiyatga erishishni maqsad qilgan inson tashqi motivatsiyaga asoslanadi, chunki moliyaviy mukofotlar, yutuqlar va yuksalishlar unga qo'shimcha kuch bag'ishlaydi. Biroq, o'zini rivojlantirish yoki ma'naviy o'sishni istagan inson ichki motivatsiyaga tayanadi.

Ichki motivatsiya o'zo'zini o'zgartirish, o'ziga bo'lgan hurmat va o'z-o'zini anglashga bo'lgan ehtiyojdan kelib chiqadi.

Motivatsiya nafaqat faoliyatni boshlashda, balki qarorlar qabul qilish jarayonida ham katta rol o'ynaydi. Motivatsiya kuchli bo'lsa, shaxs o'z faoliyatida samarali va aniq qarorlar qabul qilishga moyil bo'ladi. Masalan, o'zining maqsadiga erishishga intilgan inson, qaror qabul qilishda kuchli va mustahkam bo'ladi, chunki uning qarorlari uning shaxsiy qadriyatlari va ehtiyojlariga asoslanadi.

Motivatsiyaning Psixologik Asoslari

Motivatsiyaning psixologik asoslari insonning ichki ehtiyojlari, qadriyatlari va hayotiy maqsadlaridan kelib chiqadi. Abraham Maslowning ehtiyojlar piramidasiga ko'ra, insonning motivatsiyasi birinchi navbatda asosiy ehtiyojlardan boshlanadi, masalan, oziq-ovqat, xavfsizlik, ijtimoiy aloqalar va o'zini hurmat qilish. Maslowning ehtiyojlar piramidasida eng yuqori bosqichda o'z-o'zini amalga oshirish (self-actualization) ehtiyoji joylashgan bo'lib, bu ehtiyoj odamning haqiqiy imkoniyatlarini amalga oshirishni anglatadi. Shaxs o'zining yuqori maqsadlariga erishish uchun ichki motivatsiyani rivojlantirishi zarur. Bunda, o'zini anglash va o'zini rivojlantirish, shuningdek, o'z-o'zini maksimal darajada amalga oshirish muhim ahamiyatga ega.

Motivatsiya insonning psixologik ehtiyojlariga bog'liq bo'lgani uchun, uning turli xil shakllari va mexanizmlari odamlarning hayotiy maqsadlariga erishish uchun muhim yordamchi bo'ladi. Maslowning modeliga ko'ra, inson o'z ehtiyojlarini ro'yobga chiqarish orqali motivatsiyasini oshiradi, bu esa uni yanada muvaffaqiyatli va qoniqarli qiladi.

Motiv va motivatsiya inson faoliyatining asosiy qo'llanmalari bo'lib, maqsadga erishishda muhim o'rin tutadi. Ichki va tashqi motivatsiya, shuningdek, motivatsiyaning ishlash mexanizmlari va psixologik asoslari shaxsning maqsadlariga erishish yo'lida katta ta'sir ko'rsatadi. Ichki motivatsiya ko'proq uzoq muddatli va barqaror natijalarni beradi, tashqi motivatsiya esa qisqa muddatli yutuqlarni ta'minlashda yordam beradi. Motivatsiyaning psixologik asoslari va ehtiyojlar piramidasiga tayanib, inson o'zining harakatlarini rag'batlantiradi va maqsadlariga erishadi.

Xulosa

Inson o'z maqsadiga erishishda motiv va motivatsiya, ayniqsa, ichki va tashqi omillar orqali muhim rol o'ynaydi. Har bir insonning maqsadga erishish yo'lida turli xil motivlari bo'lishi mumkin va bu motivlarning kuchliligi, samarali qarorlar qabul qilish va harakat qilish jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Motivatsiya insonning faoliyatini rag'batlantiruvchi kuch bo'lib, maqsadga erishishda uni muvaffaqiyatga eltuvchi asosiy omillardan biridir. Shuningdek, motivatsiyaning psixologik asoslari, shaxsiy ehtiyojlar va qadriyatlar orqali amalga oshiriladigan harakatlar o'ta muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Maslow, A. H. (1954). *Motivation and Personality*. Harper & Row.
2. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68-78.
3. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. Springer Science & Business Media.
4. Herzberg, F. (1966). *Work and the Nature of Man*. World Publishing.